

UNIVERSITATEA "BABEȘ-BOLYAI" CLUJ-NAPOCA
FACULTATEA DE ISTORIE ȘI FILOZOFIE
ȘCOALA DOCTORALĂ ISTORIE. CIVILIZAȚIE. CULTURĂ
DOCTORAT ȘTIINȚIFIC ÎN DOMENIUL ISTORIE

TEZĂ DE DOCTORAT

ECONOMIE ȘI SOCIETATE EVREIASCĂ ÎN SĂLAJ
(1918–1940)

COORDONATOR ȘTIINȚIFIC:
PROF. DR. SORIN MITU

DOCTORAND:
BUDA GRIGORE

CLUJ-NAPOCA

2013

TEZĂ DE DOCTORAT
ECONOMIE ȘI SOCIETATE EVREIASCĂ ÎN SĂLAJ
(1918–1940)

GRIGORE BUDA

REZUMAT

Cuprinsul tezei:

Capitolul I Repere istoriografice și metodologice

Capitolul II Evreii din România în perioada interbelică: statut juridic, evoluție demografică, structuri organizatorice, problema antisemitismului

Capitolul III Aspecte privind participarea evreilor la viața economică a României în perioada interbelică

Capitolul IV Sălajul în perioada interbelică: organizare administrativă, evoluție demografică, viața economică

Capitolul V Evreii din Sălaj până la 1918

Capitolul VI Structura demografică și topografia populației evreiești sălăjene în perioada interbelică

Capitolul VII Viața economică a evreilor din Sălaj în perioada interbelică

Capitolul V III Societate evreiască în Sălajul interbelic

Cuvinte cheie: evrei, Sălaj, economie, profil economic, diaspora, agricultură, industrie, comerț, sistem bancar, societate evreiască, sionism, alegeri, învățământ, școli evreiești, antisemitism.

Scopul lucrării noastre a fost să prezinte, cât mai fidel și mai detaliat cu putință, un capitol important din istoria evreilor sălăjeni, respectiv cel al perioadei interbelice, perioadă marcată de schimbările intervenite la sfârșitul Primului Război Mondial și de Unirea Transilvaniei cu România. O atenție deosebită am acordat-o implicării evreilor în viața economică a județului, domeniu în care aceștia au avut un rol deosebit de important.

Credem că demersul nostru își va dovedi utilitatea în contextul precarității studiilor științifice dedicate istoriei evreilor din Sălaj, deși comunitatea respectivă a fost una destul de numeroasă și importantă, încă din a doua jumătate a secolului al XIX-lea.

În elaborarea lucrării am apelat atât la bibliografia relevantă în domeniu, cât și la un bogat material arhivistic, la o serie de Anuare publicate în epocă, precum și la presa locală interbelică. Din păcate, demersul nostru a fost limitat de inexistența unei arhive a comunităților evreiești din Sălaj, cunoscut fiind faptul că mare parte din arhivele comunităților din Transilvania de Nord au fost distruse în perioada Holocaustului. O reconstituire a istoriei evreilor din această parte a României se va putea face însă prin cercetarea documentelor aflate în fondurile arhivistice ale instituțiilor administrației publice locale și centrale, documente elaborate de-a lungul timpului, fie de către aceste autorități, fie de către comunități, în raporturile inevitabile pe care acestea le-au avut.

Capitolul I este dedicat problematicii istoriografiei istoriei evreilor din România și reperelor metodologice pe care le-am avut în vedere pe parcursul cercetărilor și elaborării lucrării. În legătură cu acest ultim aspect, am evidențiat faptul că încă din secolul al XIX-lea, odată cu înființarea Societății Istorice "Iuliu Barash", au fost trasate cadrele metodologice privind redactarea monografiilor comunităților evreiești din România, o parte din cele arătate atunci fiind valabile și astăzi. Un îndrumar metodologic foarte util pentru cercetarea istoriei economice a evreilor din România a fost realizat și de către Avram Rozen, unul dintre puținii cercetători preocupați de problematica respectivă, până în prezent.

Capitolul al II-lea tratează aspectele legate de statutul juridic al evreilor în perioada interbelică, în contextul în care deși se reușește obținerea emancipării, situația lor rămâne critică datorită ascensiunii antisemitismului. Legislația adoptată în acea perioadă, mai ales cea privind cetățenia, face ca emanciparea să fie treptat golită de conținut. Tot în acest capitol am trecut în revistă aspectele legate de evoluția demografică a populației evreiești și felul în care au evoluat formele de organizare politică, în noul context al României Mari.

În Capitolul III am prezentat principalele aspecte privind viața economică a evreilor din România în perioada interbelică, structura socio-profesională a acestora, domeniile economice în care evreii au avut un rol mai important. Au fost reliefate și aspecte privind o înființarea unor întreprinderi din domeniul industrial și comercial, precum și a unor instituții bancare de către investitori evrei.

Capitolul IV abordează problematica organizării administrative a județului Sălaj în perioada interbelică, evoluția demografică, precum și nivelul de dezvoltare economică al acestuia, încercând astfel să creionăm cadrul general în care evreii sălăjeni și-au desfășurat activitatea în perioada de timp avută în atenția noastră.

În Capitolul V am considerat utilă o scurtă prezentare a trecutului evreilor din Sălaj în perioada anterioară anului 1918, evidențiind aspectele ce țin de evoluția demografică, structura socio-profesională și organizarea comunitară.

Capitolul VI prezintă aspectele legate de evoluția demografică a populației evreiești sălăjene în perioada interbelică. Pornind de la datele oferite de recensământul efectuat în anul 1930, am realizat și o topografie a populației evreiești, reliefând distribuția acesteia în teritoriu, pe localități (mediu rural-mediul urban) și pe plăși. S-a putut constata faptul că datorită slabei urbanizări a județului, cea mai mare parte a evreilor sălăjeni locuiau în mediul rural, iar în ceea ce privește populația urbană, faptul că aceasta era concentrată la Șimleu Silvaniei și Carei, și mai puțin în reședința de județ, Zalău.

Viața economică a evreilor sălăjeni a constituit subiectul celui de-al VII-lea capitol al lucrării. Cercetarea noastră a pus în evidență aspecte legate de participarea evreilor în toate cele patru mari ramuri economice, respectiv agricultură, industrie, comerț, sectorul financiar-bancar, utilizând atât datele statistice oferite de recensământul efectuat în anul 1930, cât și documente de arhivă care facilitează cunoașterea unor aspecte legate de structura proprietății funciare, activitatea unor firme industriale și comerciale deținute de evrei, precum și implicarea acestora în activitățile din domeniul bancar. Putem să afirmăm fără rezerve că participarea evreilor la viața economică a județului Sălaj în perioada interbelică a fost vitală pentru dezvoltarea acestuia, iar domenii precum industria sau comerțul au depins, practic, de aportul de capital al oamenilor de afaceri evrei. O importanță deosebită au avut-o evreii sălăjeni în cadrul mării proprietăți funciare și a proprietății mijlocii, ei practicând o agricultură modernă, în veritabile ferme capitaliste ce se întindeau pe sute de hectare, în unele cazuri.

Creșterea animalelor, pomicultura și viticultura au constituit activități economice importante pentru fermierii evrei de aici.

Capitolul VIII al lucrării este dedicat unor aspecte privind viața comunitară evreiască, documentele de arhivă facilitându-ne cunoașterea problemelor cu care s-au confruntat evreii sălăjeni, și mai cu seamă cei din Zalău, în perioada interbelică. Divergențe cauzate de rivalități personale și de grup au marcat viața comunității evreiești din reședința de județ, o comunitate nu foarte numeroasă dar, așa cum am putut constata, foarte activă. Aceste divergențe au favorizat imixtiunea autorităților locale în viața comunității, cu atât mai mult cu cât legislația era destul neclară în domeniu. Tot în acest capitol am prezentat o serie de date privind diverse forme organizatorice ale evreilor sălăjeni, cum au fost organizațiile de binefacere ale femeilor și fetelor, dar și organizații profesionale de întraajutorare ale meseriașilor. Informații fragmentare despre organizațiile sioniste din județ se regăsesc de asemenea în acest capitol. Un subcapitol aparte este alocat învățământului, în care am prezentat date privind numărul școlilor elementare evreiești din județ, al învățătorilor și elevilor din aceste școli, precum și din școlile religioase de tip Heder, Talmud-Tora sau Yeshiva.

Aspecte privind viața politică a evreilor din Sălaj, activitatea Partidului Evreiesc și rezultatele obținute de către acesta, la nivelul județului, în alegerile parlamentare din perioada interbelică au fost reliefate într-un alt subcapitol al lucrării.

Incidentele antisemite și impactul local al măsurilor antievreiești luate de către guvernul Goga-Cuza s-au aflat de asemenea în atenția noastră. Documente de arhivă dovedesc abuzurile săvârșite de către reprezentanți ai autorităților locale în această perioadă, în sensul închiderii unor școli religioase evreiești sau al concedierilor făcute doar pentru că o anumită persoană era de etnie evreiască.

Un aspect interesant al demersului nostru a fost cel privind identificarea modului în care "problema evreiască" a fost reflectată în presa locală interbelică. Am putut constata, cu surprindere, că în majoritatea publicațiilor de limbă română din acea perioadă apar articole cu caracter antisemit, unele de o virulență extremă. Ziare precum "Hotarul" sau "Solidaritatea", editate la Carei, au fost portavocea grupărilor de extremă-dreapta la nivel local, în paginile lor apărând chiar soluții la "problema evreiască", propuse de către diverși lideri locali, unele dintre acestea anticipând tragedia care avea să urmeze nu peste mult timp. Ca un epilog la aceste veritabile deliruri antisemite, am considerat important să prezentăm, pe scurt, drama evreilor

sălăjeni în timpul Holocaustului, cunoscut fiind faptul că cea mai mare parte dintre aceștia și-au găsit sfârșitul în camerele de gazare de la Auschwitz, în vara anului 1944.

BIBLIOGRAFIE

A. SURSE PRIMARE

I. FONDURI ARHIVISTICE

1. Arhivele Naționale, Fond Președenția Consiliului de Miniștri.
2. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Maramureș :
  - a. Fond "Phönix" Fabrica de acid sulfuric și produse chimice
  - b. Tribunalul Maramureș, Registre firme.
3. Arhivele Naționale, Direcția Județeană Satu Mare, Fond Primăria oraș Carei.
4. Arhivele Naționale, Direcția județeană Sălaj :
  - a. Fond Prefectura Județului Sălaj
  - b. Fond Prefectura Județului Sălaj. Prefect-Administrativ
  - c. Fond Prefectura județului Sălaj, Subprefect
  - d. Fond Prefectura județului Sălaj. Comitetul Administrativ
  - e. Fond Primăria orașului Zalău
  - f. Fond Instituții de asistență socială
  - g. Fond Tribunalul Județean Sălaj, Seria firme
  - h. Fond Tribunalul Județean, Secția I-a
  - i. Fond Tribunalul județului Sălaj, Alegeri
  - j. Fond Banca Națională a României, Sucursala Zalău
  - k. Fond Banca națională a României, Agenția Șimleu Silvaniei
  - l. Fond Camera de Comerț și Industrie Zalău
  - m. Fond Asociația Micilor Meseriași din Șimleu Silvaniei
  - n. Fond Camera Agricolă a Județului Sălaj.

II. COLECȚII DE DOCUMENTE

1. ***, *Izvoare și mărturii referitoare la evreii din România*, București, Editura Hasefer, I–III/1–2, 1985–2001.
2. ***, *Evreii din România în texte istoriografice. Antologie*, București, Editura Hasefer, 2002.
3. ***, *Minoritățile naționale din România 1918-1925. Documente*, București, Editat de Arhivele Statului din România, 1995.

III. ANUARE, RECENSĂMINTE

1. *Anuarul General al Societăților Anonime pe Acțiuni*, București, 1922
2. *Anuarul Școlii Comunale pentru Ucenici Industriali și Comerciali din Zalău*, Zalău, 1929.
3. *Anuarul pentru comerț meserii și agricultură*, București, Editura Rudolf Mosse S.A. 1931/1932.
4. *Anuarul importatorilor și exportatorilor din România 1933-1934*, București, 1934.
5. *Anuarul forestier pentru industria și comerțul lemnului din România*, București, 1936.
6. *Anuarul Camerelor de Comerț și Industrie 1936-1937*, București, 1937.
7. *Anuarul Administrativ al Ținutului Someș*, Oradea, Editat de Revista Cuvântul Notarului, 1938.
8. *Compass. Anuar român pentru finanțe 1923-1924*, Cluj, Institutul de Arte Grafice "Providența", 1924.
9. ***, *Recensământul general al populației României din 27 Decembrie 1930*, București, 1938-1940.

IV. PRESA

1. *Gazeta de Duminecă*, (Șimleu Silvaniei, 1920-1937).
2. *Hotarul*, (Carei, 1933-1936).
3. *Plugul*, (Șimleu Silvaniei, 1926-1928, 1934-1935).
4. *Plugarul*, (Șimleu Silvaniei, 1923-1925).
5. *Sălajul*, (Jibou, 1920-1922, Zalău, 1922-1928).
6. *Solidaritatea*, (Carei, 1935-1940).

V. SURSE ELECTRONICE

1. <http://blankgenealogy.com/showmedia.php?mediaID=6372&medialinkID=10080>
2. http://www.survivors-romania.org/text_doc/actul_de_acuzare.htm

B. SURSE SECUNDARE

I. VOLUME ȘI STUDII ȘTIINȚIFICE

1. Ancel, Jean, *Distrușgerea economică a evreilor români*, București, Editura Institutului Național pentru Studierea Holocaustului din România „Elie Wiesel”, 2008.
2. Idem, *Contribuții la istoria României. Problema Evreiască (1933–1944)*, București, Editura Hasefer, 2001–2003.
3. Axenciuc, Victor, *Introducere în istoria economică a României. Epoca modernă*, București, Editura „România de Măine”,
4. Baron, W . Salo. Arcadius Kahn and others, *Economic History of the Jews*, Edited by Nachum Gross, New York, Schocken Books, 1976.
5. Bathory, Ludovic, “Oameni de afaceri evrei din România. Max Ausschnitt și dezvoltarea societății „Titan-Nădrag-Călan” între cele două războaie mondiale”, în *Anuarul Institutului de Istorie Cluj-Napoca*, 1995, 34, pp. 111–124.
6. Idem, “Proeminent Jewish Businessmen from Romania (1890–1940). Mauriciu and Aristide Blank”, în *Studia Judaica*, 1991, nr. 1, pp. 94–103.

7. Botoran, Constantin, "Participarea populației evreiești la viața economică a României până la cel de-al doilea război mondial", în *Revista istorică*, 3, nr. 3-4, 1992, p. 345-356.
8. Carmilly-Weinberger, Moshe, *Istoria evreilor din Transilvania (1623–1944)*, București, Editura Enciclopedică, 1994.
9. Cellier, Dafna, "Activitatea economică minoritară. Studiu de caz: evreii din Vechiul Regat (1859–1914)", în *Noi perspective în istoriografia evreilor din România*, București, Editura Hasefer, 2010, pp. 149–161.
10. Ciubăncan, V., Populația Sălajului între 1910–1941, în *Acta Musei Porolissensis*, IV, 1980, p. 605 –659.
11. Constantinescu, Nicolae, *Istoria economică a României de la începuturi până la cel de-al doilea război mondial*, București, Editura Economică, 1997.
12. ***, *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, București, Editura Hasefer, 2004.
13. Corondan, Virgil, "Numărul evreilor din Transilvania și îndeletnicirile lor", în *Țara Noastră*, Cluj – București, 1938, 17, nr. 1570, pp. 1–2, nr. 1572, pp. 24–26.
14. Costache, Silviu, *Evreii din România. Aspecte etnogeografice*, București, Aditura Top Form, 2003.
15. Gidő, Attila, "Stratificarea socială a evreilor din Clujul interbelic", în *Istorie și memorie evreiască; volum omagial dedicat doamnei dr. Lya Benjamin*, București, Editura Hasefer, 2011, pp. 86–107.
16. Gyémánt, Ladislau, *Evreii din Transilvania în epoca emancipării (1790–1867). The Jews of Transylvania in the Age of Emancipation (1790–1867)*, București, Editura Enciclopedică, 2000.
17. Idem, *Evreii din Transilvania. The Jews of Transylvania*, Cluj-Napoca, Institutul Cultural Român, Centrul de Studii Transilvane, 2004.
18. Iancu, Carol, *Evreii din România (1918–1938). De la emancipare la marginalizare*, București, Editura Hasefer, 2000.
19. Idem, *Evreii din România(1866- 1919).De la excludere la emancipare*, București, Editura Hasefer, 2009.

20. Idem, *Lupta internațională pentru emanciparea evreilor din România. Documente și mărturii, vol. II (1919-1939)*, București, Editura Hasefer, 2004.
21. Ioanid, Radu, *Evreii sub regimul Antonescu*, București, Editura Hasefer, 1997.
22. Le Goff, Jacques, *Pentru un alt ev mediu*, București, Editura Meridiane, 1986.
23. Mendelsohn, Ezra, *The Jews of East Central Europe Between the World Wars*, Indiana University Press, 1987.
24. Morariu, Tiberiu, “Câteva contribuții la oieritul evreilor maramureșeni”, în *Lucrările Institutului de Geografie al Universității din Cluj*, vol. IV, 1928–1929, pp. 183–203.
25. Mózes, Tereza, *Evreii din Oradea. Monografie*, Editura Hasefer, București, 2000.
Oișteanu, Andrei *Imaginea evreului în cultura română*, București, Editura Polirom, 2012.
26. Nastasă, Lucian, *Antisemitismul universitar în România (1919–1939). Mărturii documentare*, Cluj-Napoca, Editura Institutului pentru Studierea Problemelor Minorităților Naționale, Editura Kriterion, 2011.
27. Ornea, Z., *Anii treizeci. Extrema dreaptă românească*, București, Editura Fundației Culturale Române, 1995.
28. Păun, Nicolae, *Stat și economie, România în perioada dintre cele două războaie mondiale 1919-1939*, Cluj-Napoca, Editura Interferențe, 1992.
29. Idem, *Viața economică a României 1918-1948*, Cluj-Napoca, Presa Universitară Clujeană, 2009.
30. Pecican, Ovidiu, „Jean Ancel și cealaltă istorie a României”, în *Noi perspective în istoriografia evreilor din România*, București, Ed. Hasefer, 2010.
31. Pinte, Alexandru, Gheorghe Ruscan, *Băncile în economia românească 1774-1995*, București, Editura Economică, 1995.
32. Pop, Dănuț, *Cultură și societate în Sălaj : 1918-1940*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2000.
33. Pop, Dănuț, Doru E. Gorun, *Prefecții județului Sălaj. O Istorie în documente*, Zalău, Editura Caiete Silvane, 2007.
34. Radosav, Maria, “*Livada cu rodii*”. *Carte și comunitate evreiască în nordul Transilvaniei (secolele XVIII–XX)*, Cluj-Napoca, Editura Argonaut, 2007.

35. ***, *Raport final*, Comisia Internațională pentru Studierea Holocaustului în România, București, Editura Polirom, 2005.
36. Rotman, Liviu, “Meseriași evrei în România din a doua jumătate a secolului al XIX-lea”, în *Revista Cultului Mozaic*, București, 586 (1985), p. 6, 587 (1985), p. 7.
37. Idem, “Social and Economic Structures of the Jewish Population of Romania in the Last Part of the 19th Century”, I, în *Romanian Jewish Studies* (spring 1987), pp. 15–19; II (winter 1987), pp. 19–30.
38. Idem, “Evreii și începuturile industriei românești”, în *Contribuția evreilor din România la cultură și civilizație*, București, Editura Hasefer, 2004, pp. 648-653.
39. Rozen, Avram, ”Outlook and methodology in the study of the economic aspects of the history of the Jews in Romania”, în *Studia Iudaica*, VII, 1998, pp. 123-131.
40. Rozen, Avram, *Participarea evreilor la dezvoltarea industrială a Bucureștiului, din a doua jumătate a secolului al XIX-lea până în anul 1938*, București, Editura Hasefer, 1995.
41. Idem, *Contribuția evreilor la progresul industrial în România interbelică*, București, Editura Hasefer, 2002.
42. Schwarzfeld, Elias, *Din istoria evreilor. Împopularea, reîmpopularea și întemeierea târgurilor și târgușoarelor în Moldova*, București, Editura Evreilor Pământeni, 1914.
43. Sebastian, Mihail, *De două mii de ani... Cum am devenit huligan*, București, Editura Humanitas.
44. Simon Kuznets, *Economic Structure and Life of the Jews*, Preliminary Draft, 1956 (Studiul publicat în *The Jews, their history, culture and religion*, II, New York, 1960, pp. 1597-1666).
45. Ștefănescu, Barbu, Ronald Hochhauser, “Industry and Industrialists in Interwar Oradea. A few considerations based on Jewish contributions”, în *Transylvanian Review*, vol. XX, Supplement No. 1, 2011, pp. 31–46.
46. ***, *Szilágy megye zsidóságának emlékkönyve*, Editată de Giládi Dávid, Tel Aviv, 1989.

47. Tamari, Meir, *"With All Your Possession". Jewish Ethics and Economic Life*, New York, The Free Press, 1987.
48. Țațomir, Eugen, *Contribuții la studiul evreilor ca element producător în economia națională. Fenomenul distribuției topografice a populației evreiești din România*, Teză de doctorat, București, 1937.
49. Tercatin, Baruch Lucian Zeev Herșcovici, *Prezențe rabinice în perimetrul românesc : secolele XVI-XXI*, București, Editura Hasefer, 2008.
50. ***, *The History of the Jews in Romania*, vol. 3. *Between the Two World Wars*, Editori: Liviu Rotman, Raphael Vago, Tel Aviv, Tel Aviv University, The Goldstein-Goren Diaspora Research Center, 2005.
51. Ursuțiu, Claudia, *Senatori și deputați evrei în Parlamentul României (1919–1931)*, Cluj-Napoca, Editura Fundației pentru Studii Europene, 2006.
52. Ussoskin, Moshe, *Struggle for Survival: A History of Jewish Credit Cooperatives in Bessarabia, Old Romania, Bucovina and Transylvania*, Jerusalem, Jerusalem Academic Press, 1975.
53. Vago, Raphael, "The Jews of Transylvania: Between Integration and Segregation", în *The History of the Jews in Romania*, vol. III, pp. 235 – 266.
54. Volovici, Leon, *Ideologia naționalistă și « problema » evreiască în România anilor '30*, București, Editura Humanitas, 1995.
55. Weber, Max, *Etica protestantă și spiritual capitalismului*, București, Editura Humanitas, 1993.
56. Werner Sombart, *The Jews and Modern Capitalism*, Illinois, The Free Press, 1951.

II. BIBLIOGRAFII, ENCICLOPEDII

1. Ancel, Jean, Eskenasy, Victor, *Bibliography of the Jews in Romania*, Tel Aviv, 1991.
2. ***, *.Bibliografia istorică a României*, vol.II-XIII, București, Cluj-Napoca, Editura Academiei, 1970-2010.
3. Meister, Róbert, *Problematica evreiască ilustrată în colecțiile B.C.U. din Cluj-Napoca : bibliografie analitică*, Cluj-Napoca, 1995.
4. Poenaru, D., Sârbu, C., *Istoriografia economică românească. Bibliografie selectivă (1944-1969)*, București, 1970.
5. *Enciclopedia României*, vol.I-IV, București, 1938-1943.
6. *Encyclopaedia Judaica*, vol.I-X, Jerusalem, 1972.